

Benjamin Ivaničičin

GIBANJA I SMJEROVI

Sa zanimanjem sam čitao broj *Conciliuma* o neokonzervativizmu (1/1981"). U svijetu se nešto pokreće, izmjenjuju se smjerovi, duhovne otokine stvaraju novi povijesni sloj. Sociolozi se teško snalaze, u svojim se procjenama ne slažu, doživljavaju sociološke metanoje, od progresista postaju konzervativci. No budući da se to zbiva u novim prilikama i u novim uvjetima ekonomske krize — koja je, s obzirom na moment u koji je stigla i s obzirom na drastičnost kojom se primjenjuje, poprimila vrlo specifične crte — zovu se neo-konzervativci. Da se neko pomicanje polova društvenog globusa danas odvija samo na ekonomsko-društveno-političkoj razini, ne bih bio toliko zainteresiran. No budući da to pomicanje za sobom vuče i religiozna područja, uvjetuje religiozni mentalitet i napastuje na zauzimanje religioznog određenog držanja, ono me veoma zanima. Slijedim prikaze raznih autora u spomenutom broju *Conciliuma*.

Neokonzervativac danas živi zajedno s drugima u trećoj etapi industrijalizacije koju obilježavaju multinacionalni konglomerati, multinacionalne kompanije s intenzivnim kapitalom. Multinacionalnošću kapitalisti su izišli iz okvira države. Država ne dirigira ekonomiju. Njezine su glavne brige nacionalna sigurnost i pooštavanje autoriteta. Sloboda je tom sigurnošću uvjetovana do tolike mjere da se s njom poistovjećuje. Intenzivnošću kapitala omogućuje se automatizacija industrije, čime se rad-

* Vidi *Concilium*, 161. E. J. HOLLAND, *La crise économique dans les pays de l'Atlantique-Nord*, 13—22; C. LASCH, *Le «clot en retour» conservateur et la guerre civile culturelle*, 23—28; G. NIVAT, *L'influence culturelle de Soljénitzyne*, 29—38; P. HEBBLETHWAITE, *L'Eglise polonaise c'est-elle un model pour l'Eglise universelle?*, 59—68; E. GRACE, *Les Eglises derrière une Europe unie*, 39—48; P. RICHARD, *Le neo-conservatisme progressiste latino-américain*, 89—98; M. FLEET, *Néo-conservatisme en Amérique latine*, 99—110; D. SOLLE, *La répression de l'existentiel, ou: pourquoi beaucoup deviennent-ils conservateurs?*, 119—128; M. FAHEY, *Joseph Ratzinger, ecclésiologue et pasteur*, 128—140; J. KAY, // U. von Balthasar, *théologien post-trinitaire?*, 141—148.

nik sve više tjera na rub društva, društveno se materijalizira. Neokonzervativac — dosad progresist, liberal, neograničeni poklonik prosperiteta, progresa i slobode — odriče se stavljanja dobrostanja u prvi plan, što je dosad radio, postaje saveznik države i počinje se oslanjati na njezinu moć. Pri tome nastoji da državnu vlast oslobodi od birokratizma i neželjenih reformatora, a radnika i lokalne zajednice s ruba primakne k centru, kako bi se prenapeta konstelacija multinacionalnog konglomerata, intenzivnog kapitala i autoritativnije države ublažila. Sav svoj progresizam sada iscrpljuje u pročišćavanje autoriteta i stvaranje lokalnih zajednica kao antidota pretjerano centraliziranoj vlasti — i ništa više. Time, zapravo, konzervira društveno-političko-socijalno stanje treće etape industrijalizma.

Analogno tom društvenom neokonzervativizmu, »srednji Amerikanac«, radnik, sitni trgovac i ostali odvrću se od recepta progresista, prema kojem je neprestana promjena, inovacija i eksploatacija samog sebe kao izvora života vrednota broj jedan te se okreću prema kontinuitetu, stabilnosti i osobnoj odgovornosti kao jamcima pravog života. Srednji sloj se priklanja popularnoj religiji, želi zadovoljiti potrebama zajedništva, podati se autoritativnom vodstvu u moralu, potražiti značenje i smisao života. Optužuju se prijašnji teolozi (Harvey Cox), sestra Jacqueline Grennan (poslije Mme Wechsler) da su, poneseni valom Kinga, Ivana XXIII., Kennedyja i zablješteni Teilhard de Chardinom Crkvu sveli na dogmu o ljudskom napretku. Radikalni katolik Daniel Berrigau oslobađa se Teilharda i prihvaća politički radikalizam na dogmatским temeljima. Prihvaća se kritike socijalnog evanđelja, koju je prije 40 godina izrekao Reinhold Niebuhr: progresisti u krilu Crkve apsorbirali su sekularizam kulturom progresizma davši joj religioznu polituru. Niebuhrovi učenici danas ističu kako su propovjednici socijalnog evanđelja izišli u svijet (a to je doista mnogo bolje nego ostatu u sakristiji), ali su vrlo malo od Crkve ponijeli sa sobom.

U Latinskoj su Americi visoke crkvene ustanove kao CELAM i neki njezini teolozi prihvatili praksu nekonzervativnog progresizma. Taj neokonzervativizam ne bježi od teze »masovne Crkve«: od krize sistema, strukturalnih analiza bijede, evangelizacije, oslobođenja, prava čovjeka i prava naroda, od pravde, solidarnosti, bratstva itd., ali ujedno naglašava potrebu temeljne sheme kršćanstva: prihvaćanje zakonitosti političke i društvene vlasti. Isusovac Roger Vekemans, sociolog i teolog, koji vrši velik utjecaj u latinsko-američkoj Crkvi sve tamo od 1960. godine, sada misli da ni teologija oslobođenja ne drži pred očima transcendentalnu dimenziju kršćanske vjere u pravoj perspektivi. Te teologije na mjesto teološke analize stavljaju socijalnu analizu. U političkoj refleksiji ne razlikuju ideologiju od političke prakse. Kolumbijski nadbiskup Lopez Trujillo, predsjednik CELAMA, slaže se s Vekemansom: zadaća vlastita Crkvi i svećenicima jest evangelizacija, a ne socijalno oslobođanje naroda Latinske Amerike. Vjera i Objava prvenstveno se bave metanojom, koja prethodi svakoj praksi.

Solženjicinov je utjecaj na naše vrijeme golem iako ima i protivljenja. Nazvan je Danteom modernog vremena, ruskim Homeinijem teokratskih ambicija. Rusija i Zapad o njemu mogu govoriti što hoće. Oli-

cr Clément smatra da je zazoran i za jedne i za druge. Njegov *Arhipelag Gulag* nije pusti opis zatvoreničkih jada. To je umjetničko djelo s porukom o etičkom primatu u literaturi. On u literaturi restaurira i nanovo podržava Platonovo trojstvo Istinitoga, Dobrog i Lijepog. Svojim djelom vodi katarzi koja je prisutna u grčkoj tragediji. Njegov prvi otpor situaciji u kojoj se na Arhipelagu našao jest pretkršćanski, stoički, u ime čovjekova dostojanstva. Drugi mu je stupanj otpora kršćanski. Od Boga očekuje snagu, oslanja se na providnost. Rad, ideologija neprestanog napretka i dobrostanja postaju mu netečni. Duhovnost čovjeka i naroda mjeri se odazivom pozivu na žrtvu. Ideal mu postaje čistoća socijalnih odnosa. Očituje simpatiju za pustinjaštvo, zove na dizanje brana biološkom egoizmu. Treći mu je otpor više slavenofilski. Protivi se europocentrizmu i uniformizaciji svijeta. Napokon, vrši pritisak za rehabilitaciju vrednota koje su se donedavna smatrale zastarjelima. Tako 0 njemu govori Georges Nivat, redoviti profesor na sveučilištu u Ženevi, i završava: »Uloga je Solženjicinova i ostaje: izvesti naš vijek iz industrijalizirane torture u ekonomiju Spasenja koja svaki dan nanovo započinje.

Nadalje, u svijet sve više prodire model poljske Crkve, utjelovljen u papi Ivanu Pavlu II. Govoreći prilikom svog posjeta Poljskoj, Papa citira Adama Mickiewicza: »Civilizacija dostojna toga imena jedino je kršćanska civilizacija.« Zatim nadodaje: »To vam poručuje čovjek (Adam Mickiewicz) koji svoju duhovnost od djetinjstva duguje poljskoj kulturi, njezinoj literaturi, njezinoj glazbi, njezinoj likovnoj umjetnosti, poljskim školama i poljskim sveučilištima.« Očituju se u tim riječima jake klice težnje da se poljsko kršćanstvo, ukorijenjeno u poljsko tlo i u poljskog čovjeka, stavi na svijećnjak svijeta. Godine 1972. kardinal Wyszyński govorio je na Kongresu poljskih teologa: »Mi žehmo poljsku teologiju za Poljsku, teologiju pisanu pod vidom Istoka za živu Zajednicu na Istoku.« Te su riječi izgovorene u kontekstu s ondašnjom teologijom na Zapadu. No dok su tada teologiji bila otvorena vrata samo sa Zapada na Istok, danas joj Papa otvara vrata s Istoka na Zapad. I ne otvara ta vrata samo teologiji, nego prvenstveno živoj, snažnoj vjeri u Kristovo božanstvo, u okristovljeni lik ljudskog dostojanstva, u efektanu spasonosnost Crkve, u marijansku dimenziju kršćanstva.

Promatrači u Njemačkoj registriraju slijedeće: Kada ste koncem šezdesetih godina u bilo koji noćni sat telefonski nazvali koju skupinu studenata, dobili ste odgovor: »Upravo radimo na tome kako ćemo izvesti demonstracije, koje ćemo mjere poduzeti za zaštitu progonjenih...« Krajem sedamdesetih godina odgovor se kretao oko psiholoških problema: oko depresije, oko problema kako abortirati, oko pokušaja samoubojstva. Svršetak osamdesete pruža posve drugu sliku: noćna skupina studenata raspavlja o smislu života i nastoji između jedan sat u noći i četiri sata izjutra dozvati svog profesora na raspravu. Danas se žele zadovoljiti metafizičke potrebe u vezi s apsolutnim, metafizičkim smislom. Postaje se disidentom stare i nove ljevice. Počinje se primjećivati Jaspersova »egzistencijalna neuvjetovanost«. Što je to »neuvjetovanost«? To je prije svega zanimanje za život koji se ne može svesti samo na funkciju za drugoga, na sredstvo postizavanja ciljeva koje drugi postave.

»Egzistiram« — to znači da nisam samo objekt drugoga. Ja sam nešto više nego što drugi o meni znaju, više nego ono čime se oni mogu poslužiti. Dakle, egzistirati, a ne samo funkcionirati, što znači živjeti neuvjetovano od drugih. Na to nadovezuje Horkheimer: Uzaludan je pokušaj da sačuvamo neuvjetovanost bez Boga. Ona znači svu moguću cjelovitost našega života, bit *sav* kao ulje u svjetiljkama mudrih djevice. Ako to ulje cjelovitosti djevicama uzmanjka, one su lude. Htjeti biti cjelovit — to je neuvjetovanost, neovisnost, sloboda, Božje kraljevstvo. Ta cjelovitost zahtijeva da prihvatimo sav život u rasponu od neba do pakla, a ne da izaberemo samo profano i trivijalno. Zašto da ne prigrlimo tradiciju koja govori o kruhu i vinu, o tjeskobi i o grijehu, o koitusu i rađanju, o smrti, o pravdi i o Kraljevstvu Božjem kao o neotuđivim sastavnicama života? Kamo vode oči uprte u to pitanje, lako je razumjeti.

I ujedinjavanje Evrope zajedničkim tržištem i zajedničkim parlamentom u svrhu sve većeg zbližavanja i sjedinjenja, ukohko je Evropa zaseban kontinent, zasebna povijest i zasebna kultura, pridonosi staloženijem religioznom razmišljanju. Zasebnost je Evrope, naime, nemoguće zamisliti bez kršćanstva. Oživljavanje tijela Evrope nezamislivo je bez oživljavanja kršćanskog duha Evrope koji je u tom tijelu zapisan. Taj povijesni čas stvaranja nove ujedinjene Evrope budi u krilu Crkve duhove i poziva u dubine kršćanstva koje jedine mogu roditi nove epohe, kao što su na početku bili Benedikt, Ćiril i Metod. Tom pozivu odazivaju se u Božjem narodu svi koji znaju čitati znakove vremena.

Još jedna zanimljivost. Ratzinger je dobro verziran u klasičnoj zapadnoj teologiji, pristaša je kolegijaliteta, liturgijske reforme, otvorena j'e duha prema Istočnoj Crkvi, tvrda stava prema msgru Lefebvru. To je razlog da ga ne svrstavaju među konzervativce. Ali on je i zaštitnik vjeie malenih pred intelektualnim magnatima, on je krtičar teologa hipnotiziranih prestrukturiranjem Crkve, zalaže se za molitvu, kult, odricanje samoga sebe. To je kanal njegova utjecaja danas u Crkvi. Ni teološka misao Ursa von Balthasara ne imenuje se danas kao reakcionarna, nego se u nju ulazi kao u nadopunu, kao u smirujući dodatak liberalnim teolozima. U kršćanstvu se ne radi o demitologiziranju, nego o demitizaciji. Kršćanski se mit ne može istumačiti konceptualno, pojmovno, kao što to čini Bultmann. Taj mit konceptualnom misliocu predstavlja krila i egzistencijalno poletište, a konceptualnoj misli daje život.

Eto misli i duhovnih strujanja, čija se prisutnost sve više susreće u današnjem duhovnom zbivanju!

Kamo vode?

Ovisi o tome koliko se u tim sti-ujanjima ušćuva nezavisnost Crkve od svjetovnog, bilo neuvjetovanog bilo uvjetovanog autoriteta. Pod tim vidom neokonzervatizam, bar u Latinskoj Americi, nije idealno startao. Kraljevstvo se Božje ne gradi svjetovnim autoritetom.

Ovisi o tome koliko se bude znalo čuvati ravnotežu između tradicije i inspiracije, između čuvanja starog i namicanja novog, između institucije i karizme.

I, konačno, o tome koliko se sve to bude radilo sa sviješću da će se uspostava Božjeg kraljevstva, za kojom težimo, zbiti tek u paruziji.